

Розділ 1

ПОВОЄННИЙ СВІТ: СПАДЩИНА МИНУЛОГО ТА ІСТОРИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 94:327(477)«1945/2022»

Олександр ПОТИЛЬЧАК
(м. Київ)

Україна в динаміці змін повоєнного світового порядку (1945-2022): перспектива

16 грудня 2010 року тодішній прем'єр-міністр РФ Володимир Путін, спілкуючись із росіянами в прямому ефірі, заявив, що його країна, мовляв, перемогла б у Великій Вітчизняній війні, навіть якщо б Україна не входила до складу Радянського Союзу [1]. Тоді це його висловлювання викликало в Україні справжнє збурення громадської думки в діапазоні від здивування до гнівного обурення та заперечення. Проте пихата зверхність московського диктатора тоді багатьом ще не здавалася безпідставною самовпевненістю.

Все змінилося 24 лютого 2022 року. Успішний та героїчний опір, який чинять так званій «другій армії світу» Збройні Сили України і весь український народ не тільки розвінчав міф про непереможність хваленої російської зброї, але й примусив світ дивитися на Україну іншими очима.

Наразі спадає облуда десятиліттями культивованого російською пропагандою образу України як штучного політичного проекту, як «недодержави», котра не має перспектив на майбутнє. У ці дні Україна постає перед Світом як держава з молодого, але вже доволі зрілою європейською нацією, здатною захистити своє право на існування та зі зброєю в руках виборювати власні цивілізаційні перспективи.

XX століття для українського народу стало століттям боротьби за державність, століттям героїчного опору окупаційним режимам, століттям формування модерної європейської нації. Історичні факти свідчать, що в архітектурі ялтинського біполярного світу, яка склалася після Другої світової війни, тодішня квазідержавна – Українська РСР – навіть не будучи повноцінним суб'єктом міжнародних відносин, тим не менше була одним із надважливих інструментів досягнення Йосипом Сталіним та його наступниками геополітичного домінування СРСР на частині Світу.

Саме демографічний, інтелектуальний, сировинний, промисловий та інфраструктурний потенціал України зробив можливим протистояння СРСР у «холодній війні» з США й країнами НАТО. Жодна значна військово-економічна чи політико-ідеологічна програма, що реалізовувалася в СРСР після Другої світової війни не проводилася без активної участі ресурсів України: демографічних, інтелектуальних, економічних, інфраструктурних. Згадаймо хоча б повоєнну відбудову, створення військово-промислового комплексу СРСР, програму освоєння цілинних земель, будівництво найбільшого в Європі каскаду

гідроелектростанцій та мережі транзиту й зберігання газу, створення космічної програми, тактичного й стратегічного військового ядерного потенціалу, атомної енергетики, війну в Афганістані, так звану Продовольчу програму часів пізнього СРСР.

Зрештою, саме проголошення незалежності України призвело до розпаду Радянського Союзу. Наслідком краху «імперії зла» став доволі стрімкий демонтаж існуючої у 40-80-х рр. XX ст. системи біполярного світового устрою та формування його нової архітектури з лідерством США.

І роль українського чинника тут важко переоцінити. Саме вихід України зі складу СРСР став останнім аргументом в історії цієї державної форми російського імперіалізму. На рубежі 1980-х – 1990-х рр. перед Україною відкрилося вікно можливостей: збудувати власну державу, створити міцну економічну основу незалежності, зрештою завершити складання української нації. Україна отримала шанс змінити свій статус об'єкта геополітики великих держав на більш активну роль у розбудові пострадянської архітектури нового світового порядку.

На початку 1990-х рр. Україна мала чудові стартові можливості для розбудови держави – регіонального лідера. Наша держава володіла третім за потужністю у світі ядерним потенціалом, майже мільйонною армією, озброєною, як на той час, сучасною зброєю; мала потужний промисловий, інфраструктурний та один із найбільших у світі аграрний потенціал; володіла повним технологічним циклом із виробництва ракетної зброї та літаків. За цими показниками Україна входила до числа провідних держав світу.

Проте ці унікальні можливості було тоді втрачено. На відміну від народів країн Балтії та Центральної Європи, які, маючи набагато скромніший потенціал і можливості для розвитку, практично одразу ж після розпаду СРСР і розпуску Варшавського пакту зробили свій європейський цивілізаційний вибір – населення пострадянської України вибрало інший шлях. Цілковито у демократичний спосіб у незалежній Україні до влади прийшла вчорашня партійна (комуністична), державна (радянська) та господарська (червоні директори) еліта.

Не відчуваючи жодних сентиментів до нової незалежної держави (яку продовжувала сприймати як частину квазірадянського простору в межах так званого «близького зарубіжжя») та діючи в парадигмі власних вузькокланових та особистих інтересів, ця еліта не знайшла нічого кращого, як на десятиліття законсервувати Україну в «сірій зоні» євро-азійського фронтиру.

Реперами цієї нової української реальності стали: непрозора приватизація основних бюджетоутворюючих галузей, підприємств та інфраструктури; корупція державного чиновницького апарату усіх рівнів; енергетична, технологічна, інфраструктурна, торгівельна залежність від Росії; фактичне панування інформаційного простору РФ в Україні та поширюване культивування зверхності російського та російськомовного культурного продукту; ментальна російська окупація; ігнорування проблеми російської експансії в Криму; політика багатовекторності; відмова від стратегічної й тактичної ядерної зброї в обмін на примарні обіцянки безпеки за Будапештським меморандумом; невинуваті та непродумані скорочення чисельності й озброєння Збройних Сил України;

небажання проводити реальні демократичні реформи в політичній, соціальній, економічній та військовій сфері.

Як наслідок, Україна поступово втратила можливості стати реальним суб'єктом не лише світової, але й європейської політики. Спроби ж компенсувати цей відкат створенням альтернативних СНД регіональних міждержавних союзів (наприклад, таких як ГУУАМ), активна участь України в міжнародних миротворчих силах ООН або ж провідна роль експортера окремих видів промислової та аграрної продукції суттєво не вплинули на суб'єктність України у світовій політиці.

З приходом до влади в РФ на початку 2000-х років ставленика спецслужб Володимира Путіна новими російськими елітами було взято курс на зміцнення домінування на пострадянському євразійському просторі та відновлення впливу Росії на світову політику. «Піднімати Росію з колін» новий господар Кремля розпочав зі знищення незалежної Ічкерії в ході кривавої Другої чеченської війни, придушення демократичної опозиції всередині держави, встановлення повного контролю над засобами масової інформації, банківською сферою та бюджетоутворюючими секторами економіки, відновлення й посилення спроможностей збройних сил. Інструментами відновлення російського домінування на зовнішньополітичній арені, передусім на пострадянському просторі, влада РФ обрала не лише політико-дипломатичні та військові механізми Співдружності незалежних держав (СНД) чи Організації договору колективної безпеки (ОДКБ), але й підтримку сепаратистських рухів і невизнаних самопроголошених держав на теренах колишнього СРСР, економічні та торговельні війни, енергетичний шантаж і навіть відвертий тиск та залякування застосуванням військової сили.

Україна посідала в планах Путіна особливе місце. Усвідомлюючи, що без володіння українським демографічним, економічним, технологічним і військовим потенціалом плани з відновлення геополітичного паритету з США навряд чи будуть реалізовані, влада РФ уживала усіх можливих заходів, аби не допустити практичного втілення проголошених українським громадянським суспільством євроатлантичних прагнень і назавжди повернути Україну в імперію. Постійно стимулювалась енергетична й технологічна залежність України від Росії, чинився агресивний інформаційний вплив та духовна експансія, активно просувалась російська військова присутність і вплив у Криму, інспірувалися проросійські настрої мешканців сходу та півдня України, використовувався вплив РПЦ. Майже демонстративно підтримувалися проросійські настрої в політикумі та владній еліті України, а державний апарат, СБУ та Збройні Сили наповнювались агентами російських спецслужб та агентами впливу. Готовність тодішньої української влади до поступок час від часу тестувалася інспіруванням «сирних» чи «газових» війн або політичних провокацій на кшталт «тузлинської кризи» вересня 2003 року [2].

Водночас, реальна електоральна демократія, яка існувала в Україні на початку 2000-х, сильна політична опозиція та громадянське суспільство сплутали плани Путіна. Помаранчева революція 2004-2005 рр. активізувала євроатлантичні

настрої в українському суспільстві та сформувала кредит довіри до влади, яка анонсувала широкі реформи та пророкувала Україні європейське майбутнє.

Реакцією російського режиму на ці події в сусідній державі став запуск механізмів гібридної війни проти України. Поряд із новим раундом газового шантажу головною складовою у цій фазі протистояння стала війна інформаційна. З російських каналів пропаганди у світ трансливався нарратив про Україну як фейлстейт, недоговороздатного та ненадійного партнера в енергетичній співпраці з Заходом, а мантрою про «єдиний руський народ» українцям відмовляли в національній ідентичності. Своєрідною демонстрацією того, що чекає на Україну в разі її відмови від інтеграції в контрольований Кремлем євразійський простір, стала агресія серпня 2008 року проти Грузії та анексія Південної Осетії. Байдужою до євроатлантичних прагнень українців залишалася й посаджена на наркотичну голку російського газу та нафти Європа, яка продовжувала сприймати авторитарний режим Путіна так, ніби й надалі мала справу з відносно демократичною Росією часів пізнього Бориса Єльцина.

Зрештою, Україна та її народ і цього разу втратили черговий шанс змінити державу, об'єднати суспільство та провести необхідні реформи, а результатом загального розчарування результатами урядування демократичної помаранчевої влади став реванш зрощених із відвертим криміналом авторитарних проросійських сил.

Прихід до влади Віктора Януковича став сигналом для активізації російських планів захоплення України. Розпочавши з політичного тиску, Харківських угод і надання кредитів, Путін змусив українську владу відмовитися від асоціації з ЄС, що вчергове збурило українське громадянське суспільство, спричинивши черговий Майдан. Перемога Революції Гідності 2013-2014 рр. вочевидь була сприйнята режимом Кремля як екзистенціальна загроза не лише його геополітичній стратегії, але й самому існуванню авторитарної імперської Росії.

Реакцією Путіна стала активація у лютому 2014 року механізмів гібридної війни та планів окупації України. Проте результати російської агресії виявилися прямо протилежними очікуванням Кремля. Завдяки єднанню нової влади та всіх патріотичних сил, навіть в умовах фактичної відсутності боєздатної армії українцям вдалося не допустити інвазії «руського міра» в територіальних межах так званої «Новоросії», а Кремль змушений був обмежитися анексією Криму та окупацією частини Донбасу. Характерно, що російська агресія та війна, що після гарячої фази 2014-2015 рр. набула характеру військового конфлікту слабкої інтенсивності, не зупинила рух України до ЄС і НАТО, а навпаки, значно пришвидшила його.

Активна фаза восьмирічної війни Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого та триває другий місяць, продемонструвала усьому світові підлість, підступність і жорстокість імперської ідеології та практики новітнього російського фашизму. Розв'язавши невмотивовану повномасштабну агресію проти демократичної європейської нації та не зумівши перемогти Збройні Сили України в конвенційній війні, кремлівський режим Путіна вдався до масових порушень норм міжнародного права, обстрілів і бомбардувань, що призвели до

численних жертв серед мирного населення, катувань, убивств, грабунків і мародерства на тимчасово окупованих територіях.

Крах новоявленого бліцкригу, визволення від окупантів Київщини, Чернігівщини, Сумщини та Миколаївщини, бої за Херсон, триваюча героїчна оборона Харкова, Одеси, Маріуполя та інших міст Українського Донбасу зміцнили віру нашого народу та всього вільного світу в остаточну перемогу України над абсолютним злом «руського міра».

Сьогодні історія дає нашій державі й народу ще один шанс. Буквально на наших очах Україна, завдяки мужності та героїзму нашої армії та народу, перетворюється з об'єкта маніпулювань світових геополітичних гравців на повноцінного суб'єкта творення нової архітектури безпеки в повоєнному світі. Зміни в архітектурі міжнародної безпеки, які очікують на Європу та світ після завершення війни з Росією, стають невідворотними, а Україна матиме всі шанси посісти місце одного з ключових та авторитетних суб'єктів у новій системі регіональної, континентальної та глобальної безпеки.

Історичний шанс перемоги над путінським рашизмом не лише уможливить відновлення територіальної цілісності України у визнаних міжнародною спільнотою кордонах, відбудову та модернізацію інфраструктури, економіки, соціальної, наукової та освітньої галузей держави, повноцінну реалізацію євроатлантичних прагнень української нації, але й загалом змінить обличчя Світу. Цим історичним шансом Україна та Світ не мають права не скористатися.

Література:

1. Лігостова О. Путін: Росія перемогла б у війні і без України. 16 грудня 2010 р. Голос Америки. Інтернет-портал. Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/putin-2010-12-16-112019064/237398.html>

2. Семенова І. Пробна війна. 15 років тому Росія спробувала захопити український острів Тузла. 29 вересня 2018 р. Новое Время. Інтернет-портал. Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/probna-vijna-15-rokiv-tomu-rosija-sprobuvala-zakhopiti-ukrajinskij-ostriv-tuzla-2496372.html>

УДК 316.75(470+571)

Олександр ЛИСЕНКО, Олександр МАЄВСЬКИЙ
(м. Київ)

Рашизм як імперська ідеологема і практика

В історії людства було багато радикальних ідеологій і практик, що базувалися на етнічній ексклюзивності, насильстві та війні як засобах досягнення політичних і соціально-економічних цілей, цілковитому нівелюванні цінності людського життя і демократичних свобод. Найвідоміші з них – нацизм, більшовизм, фашизм, трохи призабутий маоїзм та похідні чи споріднені з ними концепції, течії і рухи.